

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' תפילין

גליון 348

גליון זה מודפס לעורך לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

הכנסת, ואם אי אפשר יניחם בביתו ויכסם בכובעו או בידו (ועיין מ"ב סי' מג סק"כ).

מעלת עשרה ראשונים

ע' בשו"ע (ס' צ סעי' יד) "ישכים לבית הכנסת כדי שימנה עם העשרה הראשונים" ועי' גמ' ברכות מז שאמר ריב"ל לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפילו מאה באים אחריו וכו' נותנים לו שכר כנגד כולם". ועי' בתומר דבורה פ"א מדה רביעית "לשארית נחלתו". [ועי' במשנה ברורה שזה דוקא שיתפלל שם עמהם].

ע' בכף החיים (שם ס"ק צט) שאם אינו יכול לקיים דבר זה בשחרית שישתדל על כל פנים לקיימו מפתח או במעריב.

ומצד שני יש ענין גדול לצאת מפתח ביתו מוכתר בטלית ותפילין ראה לעיל (הערה ב) לשון הזהור.

ועי' במשנה ברורה (ס' צ ס"ק כה) **שהאריז"ל** לא היה מהעשרה ראשונים הבאים לבית הכנסת, משום שנצרך ליפנות שהיה לו חולי, וגם כי רצה לילך מעוטף בטלית ותפילין לבית הכנסת ואי אפשר לעשות כן קודם היום". ועי' בכף החיים.

להגיע לתפילה בזמן ביום חול בלי תפילין וברכת השחר תפילה בזמן ביום חול: העיר הגה"צ רבי מרדכי דולינסקי זצ"ל שלהגיע לתפילה 'בזמן' ביום חול בלי הנחת טלית ותפילין וברכת השחר וקרבות, [הגם שהאדם יש לו הרגשה טובה שסוף סוף הגיע לתפילה בזמן ...] בדרך כלל גורמת שהתפילה היא במרוצה ודולג רובו ככולו של פסוקי דזמרה, ולא נקרא להגיע בזמן.

ללכת עם תפילין ליד פחי אשפה בזמננו

הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמכיון שזה צואה מכוסה, לכן מותר לדבר שם דברי תורה בתנאי שאין ריח (מהגר"י שוב שליט"א) וכל שכן שמותר לעבור שם עם תפילין שהרי שיש מקילין בזה לגמרי אפילו במקום מטונף להדיא (עיין מ"ב סי' מג ס"ק כ ובבה"ל ד"ה ואוחזן) ולכן בדרך כלל מותר ללכת עם תפילין ברחוב [רק במקרה שיש משאיות אשפה או הביוב עם ריח רע וכו' יש לכסות התפילין]. וכן עי' בס' הל' יום ביום להגר"מ קארפ שליט"א (תפילה עמי תקמו) "במקומות שפחי אשפה עם ריח רע דינן כמבואות המטונפות, אבל בזמננו שהפחי

ומצפצף". תהליית. ובענין ללכת ברחוב בחו"ל עם טלית ותפילין עי' הל' יום ביום תפילה עמי תז.

¹ והמקדים בתוך העשרה, כתב הא"ר (ס"ק יז) בשם רבינו יונה (ברכות דף ד) שאין לו דין קדימה יותר מהאחרים, אכן הביא שהמעדני יויט (ברכות פ"א סי' ז אות י) כתב שהראשון נוטל שכר התשעה שאחריו והשני שכר השמונה שאחריו, וכן הלאה, וכן כתב המחצית השקל (ס"ק כח).

² והמג"א דייק מכך (ס' כה ס"ק ג) שהמעלה של לצאת מביתו לבית הכנסת מעוטף בטלית ותפילין עדיף מעשרה ראשונים. וכ"כ בכף החיים (ס' כה ס"ק יח) בשם כמה אחרונים.

אכן בארצות החיים (המאיר לארץ ס"ק יח) כתב שעיקר טעמו של האריז"ל הוא משום שהיה צריך לפנות, והטעם השני רק מצטרף לו, ולדבריו מעלת עשרה הראשונים שהוזכרה בגמרא עדיפה על המעלה שילך לבית הכנסת מעוטף בטלית ותפילין. וכן עי' במחצית השקל (ס' כה ס"ק ג) שכתב שעיקר טעמו של האריז"ל לא היה מטעם זה.

ועי' בהל' יום ביום שדייק מכתבי הגר"ח ויטל בהקדמה לעץ חיים בסופה "ילך לבית הכנסת קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין כדי שיהיה מעשרה ראשונים" שמוכח שמעלת עשרה ראשונים עדיפה ממעלת לבוא לבית הכנסת מעוטף בטו"ת.

הל' תפילין

קריאת שמע בלא תפילין וציצית

כאילו מעיד עדות שקר בעצמו

צריך שיהיו תפילין עליו בשעת קריאת שמע ותפילה (שו"ע סי' כה סעי' ד). וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק יד) דכל הקורא ק"ש בלי תפילין הרי הוא כמעיד עדות שקר בעצמו ח"ו, ופי' תוס', לפי שאומר "וקשרתם לאותי" ואינו קושר, ואם בדיעבד יצא ידי קריאת שמע, מכל מקום יש לו עבירה מצד אחר, שמראה על עצמו שאין רוצה לקיים רצון ד' יתברך, וזהו עדות שקר שמעיד על עצמו (ויש עוד פי' אחר עי' בלבוש). וכתב בספר החרדים, דמזה נלמד כשאומר "ואהבת את ד'" וגוי' יראה להכניס אהבת ד' יתברך בלבו, שלא יהיה כדובר שקרים ח"ו עכ"ד, ועי' דלא אמרו אלא כשעושה כן במזיד, שמתעצל להניח תפילין קודם קריאת שמע, עכתי"ד המ"ב.

אם יש רק ספק שמא יאחר זמן קריאת שמע: לא ימתין, אלא יקרא קריאת שמע מיד בלא תפילין (מ"ב סי' נח ס"ק ה).

קריאת שמע לפני קרבנות ('לעולם יהא אדם')

כתב המשנה ברורה (סי' מו ס"ק לג) לא יכוין לצאת אלא אם כן הניח תפילין מקודם, דכל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, (באופן שלא יפסיד זמן קריאת שמע עי"ז). ועיין בבניאר הלכה (שם ד"ה ויוצא בזה) שאף אם לא יעבור אלא זמן קריאת שמע של המג"א (שחושבין מעמוד השחר") יכוין לצאת חובת קריאת שמע בשמע דלעולם יהא, ולפי זה יש להניח תפילין לפני כן, ועיין הליכות שלמה (תפילה פי"ז סי"ב) בענין תנאי על ק"ש, ועיין חוט שני (הלי יוי"ט עמי' שכח).

קריאת שמע בלי ציצית: איתא בזהור פי' שלח לך, דהקורא קריאת שמע בלי ציצית מעיד עדות שקר בעצמו, שקורא פרשת ציצית ואינו מקיים (משנה ברורה סי' כד ס"ק ג).

לצאת מביתו לבית הכנסת מוכתר בטלית ותפילין

ע' שו"ע (ס' כה סעי' ב) ובמשנה ברורה (ס"ק ח) שהביא הבית יוסף ודרכי משה בשם הזהור שלצאת מפתח ביתו בציצית ותפילין הוא ענין גדול. ואם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצויין נכרים ברחוב (ראה בהע"ז), יניחם בחצר בית

¹ יש לציין שמה שצוין ברוב הלוחות זמן קריאת שמע דהמג"א אינו אלא לחומרא אבל מעיקר הדין הזמן כעשר דקות אח"כ, ראה לוח עיתים לבינה בימי שבת שמביא ב' זמנים של המג"א, ולעניינינו ה"ה חומרא דאתי לדידי קולא אם יחשב זמן קריאת שמע המוקדם לבד.

² וז"ל הזהור (הוי"ד בכף החיים סי' כה ס"ק יג ובקיצור בבית יוסף שם) (ואתחנן רס"ה) אמר ר' שמעון וכו' בצפרא אנח תפילין ברישיה ותפילין ברשימא קדישא בדרועיה ואתעטף בעטיפא דמצוה ואתי לנפקא מתרעא דביתיה אערע במזוזה רשימא דשמא קדישא בתרעא דביתיה. ארבע מלאכין קדישין מזדווגן עמיה ונפקין עמיה מתרעא דביתיה ואזפי ליה לביה כנישתא ומכרזי קמיה הבו יקרא לדיוקנא דמלכא קדישא הבו יקרא לבריה וכו' אכרזי ואמר ישראל אשר בך אתפאר וכו' ויכתוב ספר זכרון לפניו וכו' ולא עוד אלא הקב"ה משתבח ביה ומכרזי עליה בכולהו עלמין חמו מה בריה עבדית בעולמי.

³ וכתב על זה הכף החיים סי' כה ס"ק טו "אמנם פה עיר עז לנו ירושתנו לא יש, לא יוהרא ולא לענה מן העכו"ם שהולכים האשכנזים וגם יש מן הספרדים מתעטפים בציצית ומתעטרים בתפילין בשוקים וברחובות נגד העכו"ם ללכת אל כותל המערבי ואין פוצה פה

במנעלים שאין להם קשירה: ינעל של ימין תחילה (רמ"א שם). וגם אם נזדמן לו של שמאל, ימתין עד שיביאו לו של ימין. **נעלים בלא שרוכים ומהדקים אותם על יד רוכסן או סקוטש:** הורה הגר"ח קניבסקי שליט"א (דעת נוטה עמ' סו) שההידוק נחשב כמו קשירה, ולכן צריך להקדים לסגור את של שמאל. **אשה שאינה מחויבת להניח תפילין:** דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה תפילה פ"ב ס"כ) שתנעול ותקשור של ימין תחילה.

כשהוא רוחץ וסך: ימין תחילה, ואם סך כל גופו, ראש תחילה, מפני שהוא מלך על כל האיברים (מ"ב שם ס"ק ז).

טבילת תפילין בזמן המקדש בב"א עניני טהרה לרגל ימי השובבים

מהדברים הראשונים שצריכים לברר כשיבנה בהמ"ק בב"א ונוכה לאפר פרה אדומה, הוא כיצד ניתן לטהר עצמנו ובגדנו מטומאת מת (כיון שכולנו בחזקת טמאי מתים), ע"י הזאת שלישי ושביעי, ושלא יטמא הבגדים את עצמנו שוב טומאת שבעה, מיד אחרי ההזאה, [ואף לפני ההזאה, צריך למנות ג' ימים מזמן שפורש מן הטומאה, ואין ללבוש הבגדים מפני שיטמאוהו].

תחליף בגדים ותפילין לכמה ימים

ויש אופנים שבגדי אדם יכול לטמא את האדם טומאת שבעה ובאופנים אלו יהיו צריכים לזוהר לא לגעת בבגדים אלו ויהיה צורך לחפש תחליף בגדים לשבוע זו עד שיטהרו הבגדים מטומאת שבעה.

בגדים שנטמאו ממת בין ע"י מגע ובין ע"י שנכנסו לאוהל המת י"א שחוזרים ומטמאים האדם טומאת שבעה (אהלות פ"א משנה ג) [וזה נוגע למעשה לכל מי שהיה אפילו רק פעם אחת בבית הקברות, מירון וכו' כשהוא לבוש בבגדים אלו].

נמצא שאם אדם עשה הזאה ביום שלישי, ולבש שוב את בגדיו, הוא נטמא שוב טומאת שבעה. ולכן על כרחך צריך להזות על בגדיו שלישי ושביעי לפני שהוא מזה על עצמו, או לחפש תחליף בגדים מיום הראשון של שבעת ימי הטהרה, עד שבגדיו טהורים.¹

שאלה איך לטהר התפילין: מבואר במשנה מקואות (פרק י משנה ב) שתפילין מקבלים טומאה, ואם נטמאו צריכים טבילה והזאת שלישי ושביעי. ומבואר בפוסקים שאם נכנס תפילין למים צריכים לבדוקם (עין מ"ב סו"ס לט).

וכדי לטהר התפילין (וכן שאר בגדי האדם המקבלים טומאה) יש לברר האם התפילין (או שאר בגדי האדם) פעם נכנסו לאוהל המת (ונאריך ההלכה בתפילין כיון ששאר בגדי אדם הוא יותר קל לחפש בגדים אחרים).

אם נכנסו התפילין פעם באוהל המת כגון שאם הלך בבית חולים עם תפילין והיה שם מת, או היה ברכב של חברא קדישא עם תיק התפילין, התפילין נהפכים לאבי אבות הטומאה (לדעת הרמב"ם), ואפילו אם נטהר אדם ממת, היו מטמאים האדם שוב טומאת שבעה.

ולכן העצה לחפש תפילין למשך שבוע שודאי לא נכנסו באוהל המת (כגון של כהנים), ולהשתמש בהם לשבוע ימים עד שנטהרו התפילין מחרב הרי הוא כחלל.

וכדי להטביל התפילין במקווה יצטרך לפתוח אותן ולהוציא הפרשיות, ולטבול הבתים, ולנגבם ואח"כ להחזירם.²

אשפה סגורים היטב בפחים ועגלות ואין ריחן נודף לכ"ע מותר לילך בסמוך להם עם תפילין. ומ"מ טוב לכסות התפילין כשעובר בצידי (שם עמ' תז).

חייב למשמש תפילין בכל שעה ושעה

חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה, דלא יסיח דעתו מהם, וימשמש בשל יד תחילה. וכשיאמר וקשרתם לאות על ידיך ימשמש בשל יד, וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש (שו"ע ס' כח).

ביאר המשנה ברורה (שם ס"ק א) פ' בכל שעה שנזכר בהם חייב למשמש, דעל ידי כן נזכר עליהן תדיר ולא יבוא לידי היסח הדעת, ועוד כדי לתקנם שלא יזוזו ממקומן. אכן כל זה שלא בשעת תפילה, דבשעת תפילה א"צ למשמש בהם (מ"ב שם ס"ק ב ובסי' מד ס"ק ג).

בעת לימוד התורה: כמו כן בעת שעוסק בלימוד התורה כתב המ"ב (שם) שאין צריך ליתן דעתו על התפילין ולפיכך אינו צריך למשמש בהן. (עי' בבה"ל שעיקר ההיסח הדעת הוא מיראת שמים ובעת תורה ותפילה אין היסח הדעת מיראת שמים.)

תפילין בשבת – דיני מוקצה

נחלקו הפוסקים האם מותר לטלטל תפילין בשבת (עי' מ"ב ס' שח ס"ק כד), יש שכתבו שדין ככלי שמלאכתו לאיסור הואיל ואיסור להניחם בשבת ויום טוב, ואין היתר לטלטלן אלא לצורך גופן ומקומן, ויש שכתבו שדין ככלי שמלאכתו להיתר, ולשיטה זו מותר לטלטל התפילין כדי שלא ינזקו או יגנבו וכתב המשנה ברורה שבמקום הדחק אפשר להקל, ולכן אם נפלו תפילין על הארץ והן מונחות בבזיון מותר ליטלן ולהניחן במקום שירצה (עי' ארחות שבת פ"ט סע' לד).

אם שכח את התפילין בכיס הטלית מותר להוציאן ממנו ולהשתמש בטלית, משום שהוא בגדר טלטול לצורך מקומו, והרי זה מותר גם להסוברים שדין התפילין כדיון כלי שמלאכתו לאיסור.

ומצד בסיס ע' ארחות שבת (שם הערה נז), שאפשר להקל בזה, כיון שלא הניחו שם בכוונה, או מותר לטלטל לצורך גופו, או הוה בסיס באקראי, ויש לצרף המקילין שתפילין אינם מוקצה ע"ש.

תיק של תפילין: הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים האם תפילין נחשבות כלי שמלאכתו לאיסור או כלי שמלאכתו להיתר, ולדעת הפוסקים שהתפילין נחשבות כלי שמלאכתו לאיסור גם תיק התפילין נחשב כן אף כשאין התפילין מונחות בתוכו, וכן הדין בקופסאות של התפילין (ארחות שבת שם סע' לו).

חליצת התפילין

יש מהחכמים שהיו נוהגין לחלוץ תפילין של ראש ביד שמאל שהוא יד כהה, להראות שקשה עליו חליצתן, ואם הוא אטר יד שכל מלאכתו בשמאלו, חולצן בימינו כדי שלא לעשות החליצה במהירות (מ"ב ס' כח ס"ק ו).

חליצת נעלים

החולץ מנעליו: חולץ של שמאל תחילה (שו"ע שם סע' ה) שזהו כבודה של ימין (מ"ב שם).

סדר נעילת וקשירת נעליים

ינעל מנעל ימין תחילה ולא יקשרנו, ואחר כך ינעל של שמאל ויקשרנו, ויחזור ויקשור של ימין (שו"ע או"ח ס' ב סע' ד).

הטעם: שכן מצינו בתורה שהימין חשוב תמיד, לענין בהן יד ורגל ולכל הדברים שמקדימים הימין להשמאל (משנה ברורה שם ס"ק ה).

קשירת מנעלים: מצינו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל, שקושר עליה תפילה של יד. ובאנפילאות של לבד אין צריך להקדים שמאל לקשירה (שם).

אטר יד: שמניח תפילין בימין של כל אדם, יקדים ימין גם לקשירה (מ"ב שם).

<p>לתרומות הערות והארות – 089285647 נא להשאיר הודעה (מ. הרסקין מודיעין עלית) ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי</p>
<p>"קו בארבע אמות" 0722-549-661 דף היומי: ענינים מעשיים - שלוחה 1,2 שיעור יומי על הל' שכנים בשלוחה 6,8</p>

¹ נחלקו הראשונים בדין חרב ה"ה כחלל האם נאמר דוקא בכלי מתכת או בכל כלים, לדעת הרמב"ם דין זה נאמר בכל הכלים חוץ מכלי חרס.

² ניתן לקבל במערכת דף 'כללי סדר טהרות' הכולל עיקרי עניני טהרות ושיטות הראשונים בקיצור (יש לפנות למייל המערכת המופיע בסוף הגיליון).

³ ויתכן שאפשר לסתום החורים שלא יכנסו המים, והוי חציצת בית הסתרים ש"א שבכלים אינו צריך ראוי לביאת מים.

¹ כתב הבאור הלכה סימן מד סעיף א ד"ה ישן בהם וז"ל אף דבפ"ג כתב דמצוה מן המובחר שלא יסיח דעתו כלל מתפילין אפילו בשעת ק"ש ותפילה לא סתמתי כן כי הבה"ט בשם האר"י ז"ל כתב להיפך ובפרט שמצאתי בספר אור זרוע וז"ל בסימן תקפ"ה וצריך אדם כשהוא לבוש תפילין לזכור שתפילין עליו ולא להסיח דעתו מהם שלא יישן בהם ולא יפיה בהם כי מחמת שזוכר שנושא שם הנכבד עליו אינו בא לידי קלות ראש ותופס יראת שמים בלבו כדאמרינן פרק א"ע וכו' הלכך כשאדם מכוין לבו בתפלתו או בהלכה שלו אין זה היסח הדעת דכ"ש דאיכא יראת השם עכ"ל.